

Utdanning

– fra barnehage til voksenopplæring



Innhold

Utdanning i Norge	5
■ Barnehage	8
■ Grunnskole	9
■ Videregående opplæring	11
■ Fagskoleutdanning	13
■ Høyere utdanning	14
■ Utdanning og opplæring for voksne	16
Mer informasjon	18



Utdanning i Norge

Det er et mål at det norske utdanningssystemet skal være blant de beste i verden når det gjelder faglig nivå og bredde i deltakelse og gjennomføring. Kvaliteten på opplæringen betyr mye for hvilke kvaliteter vi utvikler i samfunnet.

Utdanning for alle er en grunntanke i norsk politikk. Barn og unge skal ha lik rett til utdanning, uavhengig av bosted, kjønn, sosial og kulturell bakgrunn og eventuelle spesielle behov. All offentlig utdanning i Norge er gratis.

Utdanningen må organiseres ut fra et livslangt læringsperspektiv dersom vi skal kunne møte endringene i samfunnet konstruktivt.

Fakta om norsk utdanning

- Av en befolkning på over 4,5 millioner er over 900 000 under utdanning. I tillegg deltar ca. én million mennesker årlig i voksenopplæring.
- Ca. 32 prosent av befolkningen over 16 år har ikke utdanning utover grunnskolenivå, 44 prosent har ikke utdanning utover videregående nivå og 25 prosent har en utdanning på universitets- og/eller høyskolenivå.
- Ca. 235 000 barn har et tilbud i ordinær barnehage eller familiebarnehage (2006). Barnehage er et frivillig tilbud, men det er et mål at alle som ønsker det skal få barnehageplass.
- Ca. 607 500 elever går i offentlige grunnskoler i skoleåret 2006–2007. I tillegg er det nesten 14 000 elever i private grunnskoler. Det har aldri før vært så mange elever i grunnskolen i Norge.
- Drøyt 180 000 elever går i offentlige videregående skoler i skoleåret 2006–2007, mens om lag 10 000 elever går i private videregående skoler. I tillegg finnes det rundt 32 000 lærlinger.
- Det er rundt 195 000 studenter ved norske universiteter og høyskoler (både offentlige og private).
- Ca. 143 000 studenter i Norge får støtte fra Statens lånekasse for utdanning. I tillegg får ca. 14 000 norske studenter støtte for å ta hel grad i utlandet. Rundt 8 000 får støtte til å ta deler av en utdanning, eller for å delta i utvekslingsprogram i utlandet.
- Utgiftene til utdanning i Norge utgjør 6,6 prosent av brutto nasjonalprodukt, gjennomsnittet for OECD-landene er 5,9 prosent (2003).



Ansvar

Det er Stortinget og regjeringen som utformer målene og vedtar rammene for barnehage- og utdanningssektoren. Kunnskapsdepartementet (KD) har ansvaret for å gjennomføre den nasjonale utdanningspolitikken. Nasjonale standarder blir sikret gjennom lover, forskrifter, lære- og rammeplaner.

■ **Barnehage**

Staten har det overordnede ansvar for utvikling av kvalitet og for styring og finansiering av barnehagesektoren, og gir øremerket tilskudd til drift av barnehager.

Fylkesmannen er bindeleddet mellom Kunnskapsdepartementet og barnehagesektoren. Fylkesmannen iverksetter barnehagepolitikken gjennom utviklingsarbeid, forvaltningsoppgaver, tilsyn og veiledning av kommuner.

Kommunene har ansvar for utbygging og drift av kommunale barnehager, samt godkjenning av og tilsyn med både kommunale og private barnehager i kommunen. Kommunen skal også følge med på at virksomheten drives innenfor rammene av godkjenningen og at innholdet er i samsvar med lov, forskrifter og rammeplan. Kommunen har dessuten et aktivt veiledningsansvar. Det er kommunen som skal sørge for at alle godkjente barnehager i kommunen mottar offentlig tilskudd på en likeverdig måte.

Barnehageeiere har ansvar for tilbudet i den enkelte barnehage. Foreldrerådet i barnehagen fastsetter årsplan som sikrer at foreldre og ansatte kan medvirke i utformingen av det pedagogiske innholdet. Barnehageeier har ansvar for å ansette tilstrekkelig og kompetent personale.

■ **Grunnopplæring**

Staten har det overordnede ansvar for opplæringsloven med forskrifter, innhold og finansiering av grunnopplæringen.

Fylkesmannen skal være et bindeledd mellom Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet på den ene siden, og utdanningssektoren i kommunene og fylkeskommunene på den andre. Fylkesmannen har ansvar for tilsyn og klagebehandling i forhold til regelverket, medvirkning til kvalitetsutvikling, informasjon, veiledning og ulike forvaltningssaker.

Kommunene har ansvar for drift og administrasjon av grunnskolene, mens fylkeskommunene har ansvar for videregående opplæring. Lover og forskrifter,



herunder læreplanverket, gir forpliktende rammer, men innenfor disse kan kommunen/fylkeskommunen, skolen og lærerne øve innflytelse på hvordan opplæringen gjennomføres. Den enkelte skole ledes av en rektor og har ulike råd og utvalg.

Utdanningsdirektoratet er et forvaltnings- og fagorgan under Kunnskapsdepartementet. Direktoratets hovedoppgaver er å fremme kvalitetsutvikling, kvalitetsvurdering, analyse og dokumentasjon i grunnopplæringen, utføre forvaltningsoppgaver knyttet til grunnopplæringen, samt lede tilsynet med grunnopplæringen fra nasjonalt nivå.

■ *Fagskoleutdanning*

Fagskoleutdanning er et kort yrkesrettet alternativ til høyere utdanning. Den reguleres av nasjonal lovgivning og tilbys dels av fylkeskommunene, dels av private aktører.

Barn og unge skal ha lik rett til utdanning, uavhengig av bosted, kjønn, sosial og kulturell bakgrunn og eventuelle spesielle behov. All offentlig utdanning i Norge er gratis.

■ *Høyere utdanning*

Staten har ansvaret for universitetene og høyskolene, som forvaltningsmessig er direkte underlagt Kunnskapsdepartementet. Hver institusjon har et styre som er ansvarlig for virksomheten. De akkrediterte institusjonene er gitt store faglige fullmakter, og kan selv etablere og nedlegge studier. Høyskoler har myndighet til å selv bestemme hvilke fag og emner institusjonen skal tilby på lavere grads nivå. Universitetene bestemmer selv hvilke fag og emner de skal tilby på alle nivåer, inkludert doktorgrad.

Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen og Senter for internasjonalisering av høyere utdanning er også viktige for styringen av universitetene og høyskolene.

Barnehage

Fakta

- Ca. 6 440 barnehager (ca. 55 prosent private)
- Ca. 235 000 barn (ca. 46 prosent i private barnehager)
- Ca. 69 700 ansatte

Barnehageområdet ble inkludert i Kunnskapsdepartementet høsten 2005 for å sikre helhet og sammenheng i opplæringstilbudet for barn og unge.



Lov om barnehager regulerer barnehagevirksomhet i Norge. Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet som gir barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter. Barnehagen er et virkemiddel for å sikre barn gode oppvekstvilkår, men også et tjenestetilbud til familiene. Barnehagene er både et pedagogisk tilbud og et tilbud om tilsyn og omsorg. Barnehagen gir barna et trygt og utviklende fellesskap og individuell støtte og omsorg. Barnehagens oppgaver og arbeidsmåter er nedfelt i *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*, som er en forskrift til barnehageloven.

Barnehageløftet står sentralt i regjeringens politikk for å skape gode og trygge oppvekst- og opplæringsvilkår for barn og unge. Barnehageløftets målsettinger er: Full barnehagedekning, høy kvalitet og lav pris.

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver

Kunnskapsdepartementet fastsatte 1. mars 2006 forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Rammeplanen trådte i kraft 1. august 2006. Den gir retningslinjer for barnehagens verdigrunnlag, innhold og oppgaver, og gir personalet, foreldre, eier og tilsynsmyndighet en ramme for arbeidet.

Grunnskole

Fakta

- Ca. 3200 grunnskoler (ca. 4,7 prosent private)
- Ca. 620 000 elever (ca. 2,2 prosent i private skoler)
- Ca. 64 000 lærere

Grunnskoleopplæringen i Norge er tiårig, og elevene starter på skolen det kalenderåret de fyller seks år.

Grunnskolen bygger på prinsippet om likeverd og tilpasset opplæring for alle i et skolesystem bygd på det samme læreplanverket. Alle barn og unge skal få del i et felles kunnskaps-, kultur- og verdigrunnlag.

Det ble innført skole for alle barn i Norge i 1739. Fra 1889 var grunnskolen syvårig, i 1969 ble den niårig og i 1997 ble den utvidet til ti år for alle som er født i 1991 eller senere.

Grunnskolen er delt inn i to hovedtrinn: barnetrinnet (1.–7. trinn) og ungdomstrinnet (8.–10. trinn).

Norge har et spredt bosetningsmønster, og mange av grunnskolene er små. Andelen skoler med færre enn 100 elever er redusert fra 40 til 35 prosent siden 1997. Bare ni prosent av elevmassen går på disse skolene. 53 prosent av elevene går på skoler med mer enn 300 elever, som utgjør 26 prosent av alle skoler.

Mål og læreplan i Kunnskapsløftet

Høsten 2006 ble skolereformen *Kunnskapsløftet* innført. Mål og prinsipper for grunnopplæringen er nedfelt i *Læreplanverket for Kunnskapsløftet* som er gjennomgående for grunnskolen og videregående opplæring og omfatter:

- Generell del
- Prinsipper for opplæringen
- Læreplaner for fag
- Fag- og timefordeling
- Individvurdering

Læreplanene for fag har mål for elevenes kompetanse etter visse trinn. Alle fag har kompetansemål etter 4., 7. og 10. trinn og etter hvert trinn i videregående opplæring. Noen fag har i tillegg kompetansemål etter 2. trinn.

I læreplanene for fag er de fem grunnleggende ferdighetene integrert i fagene på fagets premisser. Disse er: å kunne lese, kunne uttrykke seg muntlig, kunne uttrykke seg skriftlig, kunne regne og kunne bruke digitale verktøy.

Opplæring etter Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk

I samarbeid med Sametinget er det utviklet et eget læreplanverk for grunnopplæring i samisk distrikt. Læreplanene er dels særskilte planer, slik som samisk språk og duodji, og dels tilpassede parallelle planer, slik som natur-



fag, musikk m.fl. I tillegg til at elever i grunnsopplæringen i samisk distrikt får opplæring på samisk etter dette læreplanverket, har samiske elever en individuell rett til opplæring i samisk språk uavhengig av bosted.

Fagene i grunnskolen

- Norsk
- Matematikk
- Samfunnsfag
- Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap (KRL)
- Kunst og håndverk
- Naturfag
- Engelsk
- Fremmedspråk/språklig fordypning
- Mat og helse
- Musikk
- Kroppsøving
- Elevrådsarbeid
- Programfag til valg

Engelsk er obligatorisk fremmedspråk fra 1. trinn. På ungdomstrinnet kan elevene i tillegg velge mellom et annet fremmedspråk eller fordypning i norsk, engelsk eller samisk.

På ungdomstrinnet er det avsatt egne timer til elevrådsarbeid. For døve elever er det utarbeidet læreplaner for tegnspråk som førstespråk, tegnspråk fordypning og tilpassede læreplaner i norsk, engelsk og drama og rytmiikk.

Skolefritidsordninger (SFO)

Fra 1. januar 1999 er det lovhjemlet at alle kommuner skal ha et tilbud om skolefritidsordning før og etter skoletid for 1.–4. klassetrinn. Skolefritidsordningen skal legge til rette for lek, kultur- og fritidsaktiviteter med utgangspunkt i barnas alder, funksjonsnivå og interesser. Barn med funksjonshemninger skal gis gode utviklingskår i skolefritidsordningen.

Videregående opplæring

Fakta

- Ca. 450 videregående skoler (ca. 17 prosent private)
- Ca. 180 000 elever (ca. 5 prosent i private skoler)
- Ca. 32 000 lærlinger
- Ca. 23 000 lærere

Videregående opplæring omfatter all kompetansegivende opplæring mellom grunnskolen og høyere utdanning.

Ungdom som har fullført grunnskolen eller tilsvarende har rett til tre års videregående opplæring som skal føre frem til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller grunnkompetanse. Alle har rett til inntak på ett av tre alternative utdanningsprogram som de har søkt på, og til to års videre opplæring som bygger på utdanningsprogrammet. Elever som tar yrkesfaglig utdanning, kan skaffe seg kompetanse for inntak til universiteter og høyskoler (studiekompetanse) ved å ta et påbyggingskurs til generell studiekompetanse.

Fylkeskommunen har lovfestet plikt til å følge opp ungdom mellom 16 og 21 år som ikke er under opplæring eller i arbeid.

Elever som har rett til spesialundervisning, har rett til videregående opplæring i inntil to år ekstra når eleven trenger det i forhold til opplæringsmålene for den enkelte. Retten gjelder også for elever som har rett til opplæring i og på tegnspråk eller rett til opplæring i punktskrift.

Voksne født før 1. januar 1978 og som ikke tidligere har fullført videregående opplæring har en lovfestet rett til videregående opplæring.

Studieforberedende opplæring og yrkesfaglig opplæring

Videregående opplæring er tilgjengelig over hele landet for å ivareta et likeverdig skoletilbud for alle. Tidligere fantes det en rekke ulike skoletyper som ga videregående opplæring av ulik lengde, men fra 1976 har Norge hatt en enhetlig videregående opplæring som samordner studieforberedende opplæring og yrkesopplæring.

Opplæringen er normalt treårig, fordelt på tre trinn; Vg1, Vg2 og Vg3 (i noen få tilfeller fireårig med Vg4). Yrkesfaglig opplæring fører i hovedsak til fag- eller svennebrev, normalt etter to års opplæring i skole og ett års opplæring i bedrift. Opplæring i bedrift kombineres vanligvis med ett års verdiskaping, slik at læretiden i alt blir to år. Hvis det ikke er mulig å skaffe nok læreplasser, må fylkeskommunen gi tilbud om Vg3 i skole, men da uten verdiskaping. Den avsluttende fag-/svenneprøven vil være den samme som om opplæringen hadde foregått i lærebedrift. I fag som ikke er lærefag, vil yrkesopplæringen bare foregå i skole og en vil kunne oppnå yrkeskompetanse.

Studieforberedende opplæring er treårig og gir studiekompetanse for opptak til høyere utdanning. Det er mulig for elever etter yrkesfaglig opplæring på Vg1 og Vg2 å ta Vg3 påbygging til generell studiekompetanse.

Tilbudsstrukturen:

Videregående opplæring er organisert i 12 forskjellige utdanningsprogram.

Studieforberedende utdanningsprogram:

- Studiespesialisering
- Idrettsfag
- Musikk, dans og drama

Yrkesfaglige utdanningsprogram:

- Bygg- og anleggsteknikk
- Design og håndverk
- Elektrofag
- Helse- og sosialfag
- Medier og kommunikasjon
- Naturbruk
- Restaurant- og matfag
- Service og samferdsel
- Teknikk og industriell produksjon

Privatskoler

Private skoler er skoler som er i privat eie og som er godkjent etter privatskoleloven. Disse skolene får økonomisk støtte fra staten med 85 prosent av driftskostnadene i offentlige skoler. Skolene må drives i henhold til privatskoleloven, forskrifter gitt i henhold til denne loven og godkjenningsvedtak. I vurderingen av søknader skal det legges vekt på hensynet til den offentlige skolestrukturen og skolefaglige hensyn.

I Norge finnes det om lag 150 private grunnskoler med til sammen nesten 14 000 elever, og om lag 75 private videregående skoler med ca. 10 000 elever.

Skoler som ønsker godkjenning og statstilskudd må som hovedregel drive sin virksomhet enten på religiøst grunnlag eller etter en anerkjent pedagogisk retning. I tillegg kan sertifiserte internasjonale skoler godkjennes, det samme gjelder private skoler som driver norsk grunnskoleopplæring i utlandet. Loven åpner også for at videregående skoler som driver særskilt og tilrettelagt opplæring i kombinasjon med toppidrett og særskilt tilrettelagte skoler for funksjonshemmede, kan godkjennes.

I tillegg til private skoler som er godkjent etter privatskoleloven, finnes det også private grunnskoler og videregående skoler som ikke har rett til statstilskudd. På grunnskolenivå må slike skoler likevel godkjennes etter opplæringsloven, mens det på videregående nivå er fri etableringsrett for private tilbydere. Det er svært få private skoler i Norge innenfor disse to kategoriene.

Fagskoleutdanning



Fagskoleutdanning er et alternativ til høyere utdanning.

Den bygger på videregående opplæring eller tilsvarende realkompetanse, men uten krav til generell studiekompetanse. Fagskoleutdanning består av korte, yrkesrettede utdanninger av et halvt til to års varighet. Bortsett fra de tradisjonelle tekniske og maritime fagskoleutdanningene som er offentlig finansiert (av fylkeskommunen), er det et særtrekk ved denne utdanningstypen at de fleste tilbyderne er private. Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) har ansvar for å godkjenne fagskoleutdanningen, og man kan finne en oppdatert oversikt over godkjente tilbud på NOKUTs hjemmesider.

Høyere utdanning

Fakta

- Akkrediterte høyere utdanningsinstitusjoner:
 - 6 universiteter
 - 6 vitenskapelige høyskoler (1 privat)
 - 25 statlige høyskoler, 2 kunsthøyskoler og 2 private høyskoler
- I tillegg 22 ikke-akkrediterte institusjoner med statsstøtte (og flere mindre uten statsstøtte) med godkjente høyere utdanningsprogram
- Ca. 195 000 studenter, hvorav ca. 24 500 ved private høyskoler

Høyere utdanning er forskningsbasert og bygger normalt på bestått treårig videregående opplæring.

De fleste høyere utdanningsinstitusjonene er statlige, og de har selv ansvar for kvaliteten i utdanningen, forskningen og formidlingen. Omtrent 12,5 prosent av studentene i høyere utdanning studerer ved private institusjoner.

Kvalitetsreformen i høyere utdanning

Kvalitetsreformen har ført til en rekke endringer i norsk høyere utdanning. I 2003 ble det innført et nytt gradssystem med bachelor- og mastergrader og en treårig doktorgrad (ph.d.). Det ble videre innført et enhetlig karaktersystem med bokstavkarakterer, fra A (best) til F (stryk). I tillegg ble det etablert et kvalitetssikringsorgan, NOKUT, og et internasjonaliseringsorgan, SIU (se egen omtale). Med reformen ble det dessuten innført et system med institusjonsakkreditering (frivillig for de private). Dette har eksempelvis medført at enkelte høyskoler har valgt å arbeide for å bli universiteter.

Endringene i Kvalitetsreformen er i tråd med Bolognaprosessen, som har som mål å skape et felles høyere utdanningsområde for hele Europa innen 2010. I dag deltar 46 av i alt 47 europeiske land i arbeidet med Bolognaprosessen.

Universiteter og vitenskapelige høyskoler

Det er seks universiteter i Norge – alle statlige: Universitetet i Oslo (det eldste og største), Universitetet i Bergen, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU, i Trondheim), Universitetet i Tromsø, Universitetet i Stavanger og Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB, i Ås).

Det er også seks vitenskapelige høyskoler – fem statlige og én privat (2007). De statlige er Norges handelshøyskole (i Bergen), Norges musikkhøgskole, Norges idrettshøgskole, Norges veterinærhøgskole og Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Menighetsfakultetet er så langt den eneste private vitenskapelige høyskolen.

Foruten utdanning og formidling har universitetene og de vitenskapelige høyskolene et særlig ansvar for forskning og forskerutdanning gjennom doktorgradsprogrammene. De fire tradisjonelle universitetene (Oslo, Bergen, NTNU og Tromsø) har også ansvar for museer.



Høyskoler

Statlige høyskoler

Målet med de statlige høyskolene er å gi flere adgang til utdanning og tilføre distriktene mer faglig kompetanse. De 25 høyskolene tilbyr flere kortere og mer yrkesrettede utdanninger enn universitetene, oftest på bachelornivå. Flere tilbyr også mastergrader og fire har rett til å tildele doktorgrad i ett eller flere fag. De vanligste fagtilbudene er lærer-, førskolelærer-, ingeniør-, helse- og sosialfagutdanninger, andre to- til treårige yrkesrettede utdanninger (hvv høyskolekandidat- og bachelorprogram) og en del universitetsparallele studier (bachelorprogram og årsstudier). Høyskolene skal også drive forskning og utviklingsarbeid.

Kunsthøyskoler

Det finnes én kunsthøyskole i Oslo og én i Bergen. Begge er statlige og har varierte utdanningstilbud innen billedkunst og design. Kunsthøgskolen i Oslo har også scenekunstutdanninger (teater, opera, ballett).

Private høyskoler

Av de 24 private høyskolene som får statstilskudd til hele eller deler av sitt utdanningstilbud, er kun to akkreditert som høyskole pr. juni 2007 (Diakonhjemmet høyskole og Norsk lærerakademi). NOKUT har oversikt over alle akkrediterte studier ved private høyskoler.

Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT)

NOKUT ble etablert i 2003. Det er uavhengig i faglige spørsmål, og det er helt sentralt både i arbeidet for å sikre utdanningskvaliteten ved universitetene, på høyskolene, i fagskoleutdanningen og i arbeidet med godkjenning av utenlandsk høyere utdanning. NOKUT har myndighet til å:

- akkreditere nye studietilbud innen høyere utdanning som institusjonene selv ikke har myndighet til å etablere
- akkreditere statlige og private høyere utdanningsinstitusjoner
- gi generell godkjenning av utenlandsk høyere utdanning, og av norsk utdanning som ikke er gitt av institusjon under universitets- og høyskoleloven eller lov om private høyskoler
- godkjenne fagskoleutdanning

Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU)

SIU ble etablert som statlig forvaltningsorgan under Kunnskapsdepartementet (KD) i 2004. Senteret administrerer internasjonale samarbeidsprogram innen utdanning og forskning på vegne av både KD og andre. I tillegg har SIU i oppdrag å profilere norsk høyere utdanning og norske universiteter og høyskoler overfor utlandet, samt bidra med informasjon, kompetanseoppbygging, rådgivning og utredning for å fremme internasjonalisering av høyere utdanning.

Utdanning og opplæring for voksne

Fakta:

- Ca. 10 000 voksne får hvert år opplæring på grunnskolenivå
- Ca. 20 000 voksne deltar årlig i videregående opplæring
- Ca. 15 000 studenter tar videreutdanning ved offentlig universiteter og høyskoler
- Ca. 70 000 deltar på etterutdanning

Livslang læring og mulighetene for utdanning i voksen alder er viktige prinsipper i norsk utdanningspolitikk. Målet er å legge til rette for at den voksne delen av befolkningen kan styrke sin kompetanse gjennom hele sin yrkeskarriere. Eldrebølgen i arbeidslivet øker betydningen av å tilrettelegge for at også voksne skal kunne delta i opplæring, utdanning og kompetanseutvikling.

Kompetansereformen ga alle voksne som trenger det lovfestet rett til grunnskole (fra 2002), og de som er født før 1978 fikk rett til videregående opplæring (fra 2000) dersom de ikke har gjennomført slik opplæring tidligere. Opplæringen skal avkortes med utgangspunkt i den enkeltes realkompetanse, og tilpasses den enkeltes behov. Fra 2001 fikk voksne over 25 år også rett til opptak på universiteter og høyskoler på grunnlag av realkompetanse.

Kommunene har ansvar for grunnskoleopplæring for voksne, mens fylkeskommunene har ansvar for videregående opplæring. Også studieforbund og fjernundervisningsinstitusjoner gir tilbud på disse nivåene. Universitet og høyskoler er i tillegg sentrale tilbydere av etter- og videreutdanning utover grunnopplæringens nivå. Totalt har antall voksne som deltar både i ordinære studier og i videreutdanning økt siden begynnelsen av 90-tallet.

En hovedutfordring i årene fremover er arbeidet med å lage gode opplærings-tilbud til voksne med svake grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving, regning og bruk av IKT. Kommunen kan tilby slik opplæring. Program for basiskompetanse i arbeidslivet gir støtte til bedrifter og offentlige virksomheter som iverksetter opplæring i grunnleggende ferdigheter for sine ansatte eller for arbeidssøkere som de ønsker å rekruttere.

Studieforbund

Et studieforbund er en frivillig, ideell organisasjon som har voksenopplæring som hovedformål, og som består av to eller flere medlemsorganisasjoner. De ca. 20 studieforbundene som får statsstøtte har om lag 400 medlemsorganisasjoner. Opplæringen omfatter en rekke ulike emner som varierer fra fritidsorienterte kurs til kurs på universitets- og høyskolenivå og yrkeskvalifiserende kurs. Voksenopplæringsforbundet er et fellesorgan for studieforbundene.

De siste årene har det vært ca. 600 000 deltakere på ulike kurs arrangert av studieforbundene, nesten 300 000 deltar på kurs i videregående opplæring og ca. 40 000 følger kurs på høyskole-/universitetsnivå.

Folkehøyskoler

Folkehøyskolene har rundt 7000 elevplasser fordelt på om lag 80 skoler over hele landet. De fleste er internatskoler som eies og drives av folkehøyskolelag/ frittstående stiftelser, fylker og kristelige organisasjoner. Folkehøyskolene gir allmennutdanning til ungdom og voksne, men har ingen formell eksamen.

Fjernundervisning

Også fjernundervisning har et betydelig omfang i Norge. Tradisjonelt har dette vært brevundervisning, men i dag gis mye fjernundervisning som nettbaserte tilbud. Ca. 20 000 deltakere fullfører hvert år kurs i regi av drøyt ti godkjente fjernundervisningsinstitusjoner. Gjennom alternative og mer fleksible utdanningsveier skal fjernundervisning bidra til å møte behovet for etter- og videreutdanning i årene som kommer. Norsk forbund for fjernundervisning og fleksibel utdanning er et fellesorgan for blant annet de frittstående fjernundervisningsinstitusjonene.

I 1990 ble det etablert et statlig organ for å stimulere universitetenes og høyskolenes arbeid med fleksibel utdanning. Norgesuniversitetet (før 2004: SOFF) gir prosjektmidler, driver informasjons- og utredningsarbeid, skaper møteplasser og bidrar til erfaringsdeling innenfor feltet. Ved universitetene og høyskolene har fjernundervisningstilbudet økt sterkt i takt med utviklingen av IKT-støttet læring, og ved utgangen av 2004 hadde alle statlige og større private læresteder anskaffet digitale plattformer for kursadministrasjon og læring (LMS).

Arbeidsmarkedsopplæring

Registrerte arbeidssøkere som har behov for kvalifisering kan få tilbud om arbeidsmarkedopplæring. Hensikten er å kvalifisere deltakerne for ledige jobber. Opplæringen foregår som oftest i form av kortere, yrkesrettede kurs. Arbeidssøkere som er under yrkesrettet attføring kan få arbeidsmarkedso-plæring innenfor det ordinære utdanningssystemet i inntil tre år. De senere årene har årsgjennomsnittet variert fra omlag 4500 til 7000 deltakere på arbeidsmarkedskurs. Årsgjennomsnittet for antall yrkeshemmede som deltok i opplæring var i underkant av 27 000 i 2006. NAV-kontorene formidler denne opplæringen.

Vox – Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet

Vox er en etat under Kunnskapsdepartementet som arbeider for økt deltakelse i samfunns- og arbeidsliv ved å heve kompetansenivået hos voksne. Vox utvikler, analyserer og formidler kunnskap om voksnes læring. Vox arbeider særlig for å styrke grunnleggende ferdigheter hos voksne, voksnes rett til grunnskole og videregående opplæring og realkompetanse. Vox forvalter driftstilskudd til opplysningsorganisasjoner og fjernundervisningsinstitusjoner og tildeler midler til pedagogisk utviklingsarbeid i de samme organisasjonene. Vox har også ansvar for læreplanen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere og samarbeider med andre etater om førstegangso-plæringen for innvandrere.

Mer informasjon

Kompetanseutvikling

Det er utarbeidet en egen kompetansestrategi for barnehagesektoren. Målet med strategien er å sette fokus på barnehagen som en lærende organisasjon. Strategien er et verktøy for en videre utvikling av barnehagens innhold og oppgaver. Den skal også stimulere til kompetanseutvikling for kommunen som barnehagemyndighet, barnehageeiere, høyere utdanningsinstitusjoner og forskningsmiljøer.

Lærerne i grunnskolen og i videregående opplæring har stor betydning for elevenes læring, og også her er det iverksatt et målrettet arbeid med kompetanseutvikling, utviklingsarbeid og forsøk. Den viktigste satsingen er strategien *Kompetanse for utvikling* som gjennomføres i samarbeid mellom de viktigste aktørene i skolen. Hvert år bruker staten betydelige midler til strategien, og kommunene og fylkeskommunene bruker tilsvarende beløp.

Utdanningsfinansiering

Statens lånekasse for utdanning ble opprettet i 1947. Lånekassen gir økonomisk støtte til utdanning i form av lån og stipend. Støtten kan gis til både yrkesfaglige og studieforberedende utdanningsprogrammer i videregående opplæring, fagskoleutdanning og høyere utdanning ved offentlige og private skoler. Voksne kan også få støtte til grunnskoleutdanning. Lånekassen bidrar til at alle, uavhengig av sosial og økonomisk bakgrunn, får muligheter til å ta en utdanning. Støtte gis også for studier i utlandet.

Likestilling

Reell likestilling er et viktig utdanningspolitisk mål.

I barnehagene arbeides det etter en egen handlingsplan for likestilling, som involverer barnehagene, eiere, kommuner, høyskoler og fylkesmennene. Målet er å få flere menn i barnehagene, samt at likestilling og likeverd skal ligge til grunn for all virksomhet og pedagogikk i barnehagen.

Likestilling inngår også som en naturlig del av opplæringsloven, den generelle del av læreplanen og i de ulike læreplanene. Opplæring og utdanning skal legges til rette slik alle kan velge utdanningsretning og yrke i tråd med egne interesser og forutsetninger, og uavhengig av tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Likestilling skal integreres i all opplæring, slik at alle får de samme forutsetninger og muligheter. Det skal legges grunnlag for at alle har like rettigheter, plikter og muligheter både i arbeidslivet, samfunnslivet og privat.

Likestilling er like sentralt i høyere utdanning. I universitets- og høyskoleloven heter det at «Universiteter og høyskoler skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for likestilling mellom kjønnene for samtlige kategorier av stillinger ved institusjonen».

Språklige minoriteter

Økt innvandring har ført til en økning i antall barn og unge som tilhører språklige minoriteter. Det er et mål for regjeringen at flere minoritetsspråk-



lige barn skal gå i barnehage. Barnehagen er den viktigste inkluderings- og språkopplæringsarenaen for minoritetsspråklige barn i førskolealder. Det gis derfor tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen i denne gruppen, samt tilskudd til barnehage tilbud for nyankomne flyktingers barn.

Minoritetsspråklige elevers rett til opplæring er hjemlet i opplæringsloven. Den reviderte strategien *Likeverdig opplæring i praksis!* forelå i februar 2007. Dette er en strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning. For å bedre opplæringen for språklige minoriteter vil det fra skolestart høsten 2007 foreligge en ny nivåbasert læreplan i norsk; Grunnleggende norsk, og en ny nivåbasert læreplan i morsmål.

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)

IKT er et satsingsområde som omfatter hele utdanningssektoren. Rammen for satsingen er Program for Digital Kompetanse (PfdK) 2004–2008. Programets visjon er «Digital kompetanse for alle».

Programmets hovedmål er at innen 2008 skal:

- norske utdanningsinstitusjoner ha tilgang til infrastruktur og tjenester av høy kvalitet. Læringsarenaene skal ha teknisk utstyr og nettforbindelse med tilstrekkelig båndbredde. Utvikling og bruk av IKT i læringsarbeidet skal støttes av sikre og kostnadseffektive driftsløsninger.

- digital kompetanse stå sentralt i opplæringen på alle nivåer. Alle lærende, i og utenfor skoler og universiteter/høyskoler, skal kunne utnytte IKT på en sikker, fortløpig og kreativ måte for å utvikle de kunnskaper og ferdigheter de trenger for å kunne være fullverdige deltakere i samfunnet.
- det norske utdanningssystemet være blant de fremste i verden når det gjelder utvikling og pedagogisk utnyttelse av IKT i undervisning og læring.
- IKT være et integrert virkemiddel for innovasjon og kvalitetsutvikling i norsk utdanning, basert på organisasjons- og arbeidsformer som fremmer læring og nyskaping.

IKT er integrert i Kunnskapsløftet som en av de fem grunnleggende ferdighetene og som del av kompetansemålene for fagene. I høyere utdanning brukes IKT i stor grad som et redskap for så vel kommunikasjon som faglig og pedagogisk utviklingsarbeid.

Barn, elever og studenter med særskilte behov

Barnehager er et viktig pedagogisk tiltak for barn med funksjonshemming. Barn med funksjonshemming har prioritet ved opptak i barnehage dersom det kan ha nytte av oppholdet. Det gis også tilskudd til spesialpedagogisk hjelp til barn med funksjonsnedsettelse i barnehage.

Opplæringen i skolen skal tilpasses den enkeltes evner og forutsetninger. Elever som ikke har, eller som ikke kan få, tilfredsstillende utbytte av det vanlige opplæringstilbudet, har rett til spesialundervisning. Tilbud om spesialundervisning skal så langt som mulig utformes i samarbeid med eleven og foreldrene.

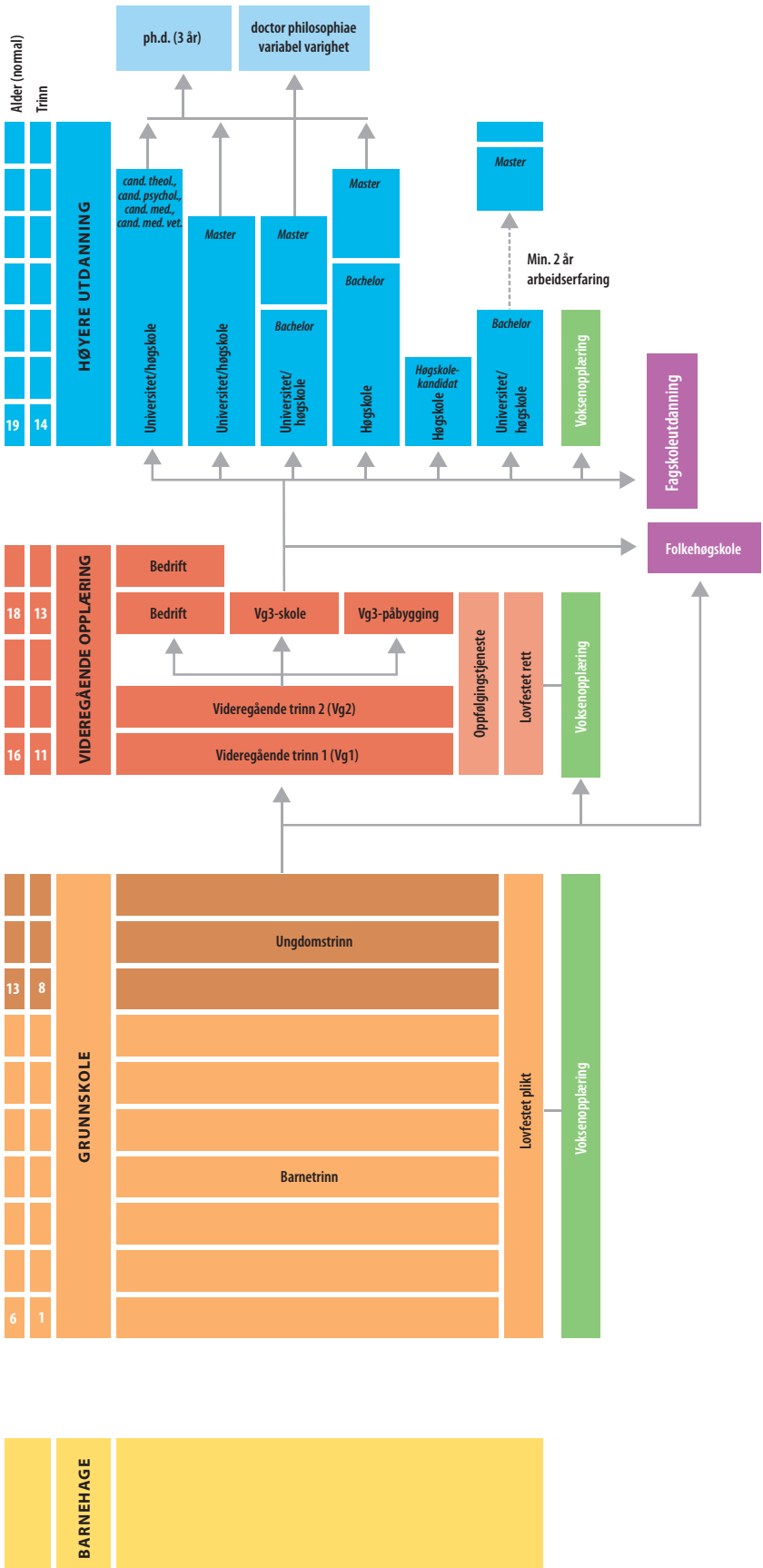
Pedagogisk-psykologisk tjeneste i kommunen (PP-tjenesten) er sakkyndig og rådgivende instans. Spesialpedagogiske kompetansesentre kan etter henvisning fra PP-tjenesten bistå kommuner og skoler i arbeidet med barn, unge og voksne med særskilte opplæringsbehov. Sentrene skal utvikle spesialpedagogisk kompetanse gjennom kartlegging, rådgivning, opplæring og utviklingsarbeid mv.

Universitetene og høyskolene er etter lov om universiteter og høyskoler tillagt ansvaret for studentenes læringsmiljø. Dette ansvaret gjelder også i forhold til studenter med funksjonsnedsettelse. Institusjonene skal ifølge loven så «...langt det er mulig og rimelig... legge til rette for et tilrettelagt og fleksibelt arbeidsmiljø, utformet etter prinsippet om universell utforming».

Hjem – skole

Foreldreutvalget for grunnskolen (FUG) er et selvstendig rådgivende organ for Kunnskapsdepartementet i saker om samarbeid mellom skole og hjem. Utvalget skal arbeide for å ivareta foreldrenes interesser i skolesammenheng. Utvalget skal også arbeide for å styrke foreldreengasjementet og foreldreinnflytelsen i grunnskolen gjennom informasjon, skolering og rettledning overfor foreldre. Utvalget har et spesielt ansvar for å stimulere dialogen mellom hjem og skole. Det er en viktig oppgave for utvalget å bidra til å få alle foreldre med i dette arbeidet.

Utdanningssystemet i Norge



Aktuelle nettadresser:

Kunnskapsdepartementet – www.kunnskapsdepartementet.no

Nettportalen Utdanning – www.utdanning.no

Utdanningsdirektoratet – www.utdanningsdirektoratet.no

Fylkesmannen – www.fylkesmannen.no

Skolenettet – www.skolenettet.no

Nettportalen Vil Bli – www.vilbli.no

Foreldrenettet – www.foreldrenettet.no

Foreldreutvalget for grunnskolen – www.fug.no

Statistisk sentralbyrå – www.ssb.no/utdanning_tema

Universitets- og høskolerådet – www.uhr.no

Samordna opptak – www.samordnaopptak.no

Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen – www.nokut.no

Senter for internasjonalisering av høyere utdanning – www.siu.no

Norgesuniversitetet – www.norgesuniversitetet.no

Statens lånekasse for utdanning – www.lanekassen.no

Folkehøgskolekontoret – www.folkehogskole.no

Voksenopplæringsforbundet – www.vofo.no

Vox – nasjonalt senter for læring i arbeidslivet – www.vox.no

UTGITT AV:
Kunnskapsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:

Departementenes servicesenter

Kopi- og distribusjonsservice

www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefax: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonskode: F-4133B

Design/layout: Sissel Sandve

Foto: Sveinung Bråthen / Tank Design AS, Svein Erik Dahl / Samfoto

Trykk: Zoom grafisk AS – 06/2007 – Opplag 2 000 eks